

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський національний університет садівництва

Кафедра підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

програма та методичні рекомендації
щодо проходження навчальної практики
для здобувачів освіти
першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 232 Соціальне забезпечення

Умань, 2024 р.

Програма та методичні рекомендації щодо проходження навчальної практики з укладено на підставі освітньо-професійної програми спеціальності 232 Соціальне забезпечення першого (бакалаврського) рівня.

УКЛАДАЧІ:

Сергій СОКОЛЮК, д.е.н., професор

Олена ЖАРУН, к.е.н., доцент

Микола КОРОТЄЄВ, к.е.н., доцент

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Олена ПРОКОПЧУК, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Уманського національного університету садівництва

Оксана ФРОТЕР, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Уманського національного університету садівництва

Робоча програма затверджена на засіданні
кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Протокол від «8» серпня 2024 року № 1

Схвалено науково-методичною комісією факультету економіки і підприємництва
Протокол від «8» серпня 2024 року № 1

В програмі та методичних вказівках визначено мету та завдання навчальної практики, основні положення щодо організації, керівництва та контролю за проходженням практики, зміст навчальної практики із розподілом відведеного часу. Призначені для здобувачів вищої освіти зі спеціальності 232 Соціальне забезпечення за першим освітнім рівнем (бакалавр).

ЗМІСТ

	ВСТУП	4
1.	Методичні рекомендації щодо вивчення й опрацювання теоретичного матеріалу навчальної практики	8
2.	Програма навчальної практики	10
2.1.	Змістовий модуль 1. ОСНОВИ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	10
2.2.	Змістовий модуль 2. СУЧАСНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ	11
2.3	Практичні завдання	13
3.	Організаційні умови проходження навчальної практики	24
	Рекомендована література	27

ВСТУП

Навчальну практику зі вступу до фаху проходять студенти першого курсу спеціальності 232 Соціальне забезпечення першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Практика покликана навчити студентів здійснювати дослідження і формувати висновки стосовно аспектів розвитку соціального забезпечення, які неможливо охопити під час проведення аудиторних занять з дисципліни «Економіка праці і соціально-трудові відносини».

Метою навчальної практики є закріплення та поглиблення теоретичних знань студентів з дисципліни «Економіка праці і соціально-трудові відносини», формування практичних навичок аналізу соціально-трудових процесів, ринку праці, системи соціального захисту населення, а також набуття первинного досвіду професійної діяльності у сфері соціального забезпечення.

Завдання навчальної практики:

☐ Ознайомлення зі структурою та основними напрямками діяльності установ і організацій системи соціального забезпечення та соціально-трудових відносин.

☐ Вивчення особливостей функціонування ринку праці, зайнятості населення та безробіття в сучасних соціально-економічних умовах.

☐ Аналіз форм і методів регулювання соціально-трудових відносин на державному, регіональному та локальному рівнях.

☐ Ознайомлення з механізмами формування та реалізації державної політики у сфері оплати праці, соціального страхування та соціального захисту населення.

☐ Формування навичок збору, обробки та аналізу соціально-економічної інформації, пов'язаної з трудовими ресурсами та соціальним забезпеченням.

☐ Набуття практичних умінь застосування нормативно-правових актів, що регулюють трудові та соціально-трудові відносини.

☐ Розвиток професійного мислення, відповідальності, комунікативних навичок та дотримання етичних норм у роботі з різними соціальними групами населення.

Предметом навчальної практики є соціально-економічні процеси у сфері праці, зайнятості та соціально-трудових відносин, а також механізми формування і реалізації системи соціального забезпечення населення в діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, установ та організацій соціальної сфери.

Місце навчальної практики в структурно-логічній схемі освітньо-професійної програми: навчальна практика є складовою освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення» та проводиться після вивчення базових тем дисципліни «Економіка праці і соціально-трудові відносини».

Практика спрямована на формування практичних умінь і навичок, необхідних для подальшого вивчення професійно орієнтованих дисциплін і проходження наступних видів практик, а також для підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності у сфері соціального забезпечення та соціально-трудових відносин.

Метою навчальної (початкової) практики є закріплення, поглиблення та практичне застосування теоретичних знань з дисципліни «Економіка праці і соціально-трудові відносини», формування первинних професійних компетентностей у сфері аналізу ринку праці та соціально-трудових відносин, а також набуття навичок практичної діяльності у системі соціального забезпечення.

Компетентності, яких набувають студенти в результаті проходження навчальної практики зі вступу до фаху:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 4. Здатність планувати та управляти часом.

ЗК 5. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 6. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово у професійній діяльності.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 9. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 10. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 11. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 12. Здатність працювати в команді.

ЗК 13. Здатність до міжособистісної взаємодії.

ЗК 14. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ЗК 15. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.

ЗК 16. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

СК 1. Здатність аналізувати суспільні процеси пов'язані з соціальним розвитком держави;

СК 2. Знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення;

СК 3. Здатність консультувати з питань соціального забезпечення різним групам населення, що опинилися у складних життєвих обставинах;

СК 7. Здатність здійснювати індивідуальні обрахунки адресної соціальної допомоги, послуги раннього втручання залежно від форми її надання, соціальної допомоги мало захищеним категоріям населення, призначення субсидій, допомоги по безробіттю;

СК 13. Здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів у професійній діяльності;

СК 14. Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері;

Програмні результати навчання з навчальної практики зі вступу до фаху:

ПРН 1. Використовувати усну та письмову комунікацію українською мовою для здійснення професійної діяльності;

ПРН 2. Ідентифікувати причинно-наслідкові зв'язки розвитку суспільства та прояви соціально-економічних проблем у різних категорій населення;

ПРН 3. Застосовувати методи збору інформації: аналіз документів, опитування та спостереження;

ПРН 4. Вміння застосовувати статистичну, методичну та нормативну базу системи соціального захисту населення;

ПРН 6. Застосовувати базові знання про основи економічної допомоги об'єктам соціального захисту;

ПРН 7. Використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення;

ПРН 8. Застосовувати засоби соціально-правової політики в сфері соціального захисту, базові знання з юриспруденції та законодавства України в галузі соціального забезпечення;

ПРН 9. Виявляти готовність до взаємодії з колегами по роботі, приймати управлінські рішення в організації роботи виконавців;

ПРН 11. Визначати соціальні проблеми та потреби і причини їх виникнення, тенденції розвитку, наслідки, соціальний стан певних категорій населення;

ПРН 12. Аналізувати ефективність соціально-економічної підтримки населення та здійснювати відповідну корекцію в межах компетентності; ПРН 13. Аналізувати та оцінювати рівень матеріально-економічного захисту різних категорій населення;

ПРН 13. Аналізувати та оцінювати рівень матеріально-економічного захисту різних категорій населення;

ПРН 17. Пояснювати актуальні процеси у соціальній сфері та соціальному забезпеченні;

ПРН 19. Ефективно працювати як індивідуально, так і у складі міждисциплінарної команди фахівців;

ПРН 20. Демонструвати вміння креативно вирішувати проблеми та приймати інноваційні рішення, мислити та застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
Змістовий модуль 1. <i>Основи економіки праці, трудові ресурси і трудовий потенціал суспільства</i>								
Тема 1. Теоретико-методологічні основи економіки праці і соціально-трудових відносин	9			9	9			9
Тема 2. Трудові ресурси і трудовий потенціал суспільства	9			9	9			9
Тема 3. Система соціально-трудових відносин в суспільстві, соціальне партнерство	9			9	9			9
Тема 4. Ринок праці та його регулювання.	9			9	9			9
Тема 5. Зайнятість населення та її регулювання	9			9	9			9
Разом за змістовим модулем 1	45			45	45			45
Змістовий модуль 2. <i>Організація праці та соціально-трудових відносин</i>								
Тема 6. Організація праці та соціально-трудових відносин.	9			9	9			9
Тема 7. Причинно-наслідкові зв'язки розвитку суспільства та соціально-економічні проблеми різних категорій населення.	9			9	9			9
Тема 8. Регулювання робочого часу та нормування праці.	9			9	9			9
Тема 9. Політика доходів та організація оплати праці.	9			9	9			9
Тема 10. Система трудових показників та їх планування	9			9	9			9
Разом за змістовим модулем 2	45			45	45			45
Всього	90			90	90			90

1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ Й ОПРАЦЮВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Для опанування матеріалу навчальної практики необхідно приділяти значну увагу опрацюванню *теоретичного та цифрового матеріалу*. Зазначені дії спрямовані на формування навичок у роботі зі спеціальною літературою, орієнтування на інтенсивну пізнавальну діяльність, критичне осмислення набутих знань і поглиблене вивчення теоретичних і практичних проблемних питань.

Навчальна практика з дисципліни «Економіка праці та соціально-трудові відносини» є важливою складовою підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальне забезпечення». Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих у процесі навчання, та формування практичних навичок аналізу соціально-трудових процесів і явищ у сфері соціального захисту населення.

Під час проходження навчальної практики студенти ознайомлюються з основними поняттями економіки праці, зокрема з ринком праці, зайнятістю та безробіттям, оплатою праці, продуктивністю праці, соціальними гарантіями та стандартами. Особлива увага приділяється вивченню соціально-трудових відносин, їх правового регулювання, ролі держави, роботодавців і працівників у формуванні ефективної системи соціального захисту.

У ході практики студенти аналізують нормативно-правові акти, що регулюють трудові відносини та соціальне забезпечення в Україні, вивчають діяльність установ і організацій соціальної сфери, а також особливості реалізації соціальної політики на різних рівнях. Практика сприяє розвитку вмінь працювати з інформаційними джерелами, статистичними даними, робити узагальнення та формулювати обґрунтовані висновки.

Навчальна практика з дисципліни «Економіка праці та соціально-трудові відносини» сприяє формуванню професійних компетентностей майбутніх фахівців із соціального забезпечення, розвитку аналітичного мислення, відповідальності та розуміння значущості соціально-трудових відносин у забезпеченні соціальної стабільності та добробуту населення.

Висвітлення теоретично-методологічних та соціально-економічних аспектів сучасних проблем економіки праці й соціально-трудових відносин; формування у студентів практичних навичок і вмінь щодо управління працею та регулювання відносин у соціально-трудовій сфері; вивчення економічних законів, що регулюють розподільчі відносини в ринковій економіці; оволодіння методами вивчення витрат робочого часу, нормування праці; з'ясування механізму зростання продуктивності й ефективності праці; дослідження механізму соціального партнерства; надання студентам ґрунтових знань з питань оплати праці й регулювання заробітної плати; вивчення механізму функціонування системи соціально-трудових відносин; з'ясування механізму регулювання ринку праці та дослідження процесу відтворення робочої сили; визначення місця і ролі Міжнародної організації праці у врегулюванні соціально-трудових відносин; розвиток навичок використання

здобутих знань в конкретних процесах управління соціально-трудовими відносинами, організації праці та забезпечення її високої ефективності на всіх рівнях; підвищення на цій основі адаптованості студентів до ринку праці, їх здібності ефективно включитися в систему нових соціально-трудових відносин.

Навчальна практика з дисципліни «Економіка праці та соціально-трудові відносини» є невід'ємною складовою професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальне забезпечення». Вона спрямована на поглиблення та закріплення теоретичних знань, отриманих у процесі навчання, а також на формування практичних умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності у сфері соціального захисту населення.

У процесі проходження навчальної практики студенти ознайомлюються з основною документацією, що використовується у сфері економіки праці та соціально-трудових відносин. Зокрема, вивчаються нормативно-правові акти, які регулюють трудові відносини, зайнятість населення, оплату праці, соціальне страхування та соціальне забезпечення. Студенти аналізують колективні договори, правила внутрішнього трудового розпорядку, штатні розписи, посадові інструкції, документи з обліку робочого часу, нарахування заробітної плати та соціальних виплат.

Особлива увага під час практики приділяється роботі з фінансово-економічною та статистичною документацією. Студенти вчаться опрацьовувати показники чисельності персоналу, фонду оплати праці, рівня продуктивності праці, плинності кадрів, а також показники зайнятості та безробіття. На основі реальних або навчальних даних вони виконують аналіз соціально-економічного стану трудових ресурсів та ефективності використання праці.

Важливою складовою навчальної практики є розв'язання розрахункових задач. Студенти виконують практичні завдання з розрахунку заробітної плати, доплат і надбавок, середньої заробітної плати, фонду оплати праці, показників продуктивності праці, рівня зайнятості та безробіття, а також окремих соціальних виплат і компенсацій. Такі завдання сприяють формуванню вмінь застосовувати теоретичні знання на практиці, працювати з формулами, таблицями та статистичними даними.

Під час проходження практики студенти також ознайомлюються з особливостями соціального партнерства, механізмами врегулювання соціально-трудових відносин, роллю державних органів та установ соціального захисту у забезпеченні прав працівників і соціально вразливих верств населення. Практика сприяє розвитку аналітичного мислення, уважності до роботи з документацією, відповідальності та професійної етики.

За результатами навчальної практики студенти узагальнюють отримані знання та навички, оформлюють звітну документацію, роблять відповідні висновки та пропозиції. Проходження практики забезпечує формування професійних компетентностей майбутніх фахівців спеціальності «Соціальне забезпечення» та підвищує рівень їх готовності до подальшої професійної діяльності.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І

Основи економіки праці, трудові ресурси і трудовий потенціал суспільства.

Тема 1. Теоретико-методологічні основи економіки праці і соціально-трудових відносин в підприємстві

- 1.1. Об'єкт, предмет і завдання дисципліни. Праця як сфера життєдіяльності і основний фактор виробництва в підприємстві.
- 1.2. Праця як суспільне явище та процес.
- 1.3. Продуктивність суспільної праці.
- 1.4. Робоча сила та її місце в ринковій економіці.
- 1.5. Мотивація суспільної праці.
- 1.6. Регулювання міри праці та робочого часу.

Тема 2. Трудові ресурси і трудовий потенціал суспільства.

- 2.1. Формування трудових ресурсів.
- 2.2. Персонал підприємства: склад і структура.
- 2.3. Трудовий потенціал суспільства.
- 2.4. Людський капітал і його місце в економічній системі суспільства.

Тема 3. Система соціально-трудових відносин в суспільстві, соціальне партнерство.

- 3.1. Формування і функціонування соціально-трудових відносин в суспільстві.
- 3.2. Трудові конфлікти і методи їх вирішення.
- 3.3. Соціальне партнерство. Стан і втілення в практику соціального партнерства в Україні з допомогою угод і колективних договорів.

Тема 4. Ринок праці та його регулювання.

- 4.1. Сутність і особливості ринку праці, його взаємозв'язок з ринками капіталів, товарів та послуг, землі, цінних паперів тощо.
- 4.2. Сегменти та моделі ринку праці.
- 4.3. Взаємодія попиту та пропозиції на ринку праці.
- 4.4. Міграція населення

Тема 5. Зайнятість населення та її регулювання. (Залучений фахівець)

- 5.1. Зайнятість населення та її регулювання.
- 5.2. Безробіття та його класифікація.
- 5.3. Державне регулювання зайнятості населення.
- 5.4. Проблеми зайнятості населення і безробіття в Україні.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Організація праці та соціально-трудових відносин в підприємницьких структурах

Тема 6. Організація праці та соціально-трудових відносин в підприємницьких структурах

- 6.1. Сутність та основні задачі організації праці.
- 6.2. Поділ і кооперація праці на підприємстві.
- 6.3. Форми організації трудових колективів.
- 6.4. Організація і обслуговування робочих місць.
- 6.5. Умови праці і їх вплив на продуктивність праці та працездатність робітника.

Тема 7. Регулювання робочого часу та нормування праці.

- 7.1 Сутність, функції та види норм праці
- 7.2. Способи вивчення затрат робочого часу і його класифікація
- 7.3. Методи нормування праці
- 7.5. Особливості нормування праці в умовах ринкової економіки

Тема 8. Політика доходів та організація оплати праці в підприємстві.

- 8.1. Сукупний дохід і рівень життя сім'ї.
- 8.2. Зміст та функції заробітної плати.
- 8.3. Організація та структура оплати праці.
- 8.4. Організаційно-правові основи оплати праці.
- 8.5. Державне регулювання заробітної плати

Тема 9. Оплата праці в підприємницьких структурах.

- 9.1. Оплата праці в галузі рослинництва.
- 9.2. Оплата праці в галузі тваринництва.
- 9.3. Оплата праці працівників обслуговуючих підрозділів.
- 9.4. Оплата праці водіїв автомобільного транспорту.

Тема 10. Система трудових показників та їх планування в підприємстві.

- 10.1. Система трудових показників і взаємозв'язок їх елементів.
- 10.2. Продуктивність і ефективність праці.
- 10.3. Планування та аналіз продуктивності праці.

У процесі проходження навчальної практики студенти виконують розрахункові задачі, спрямовані на закріплення теоретичних знань і формування практичних навичок у сфері економіки праці та соціально-трудових відносин. Зокрема, передбачається розв'язання таких завдань:

- розрахунок середньооблікової чисельності працівників підприємства або установи;
- визначення фонду оплати праці за місяць, квартал та рік;

- розрахунок основної та додаткової заробітної плати працівників;
- обчислення доплат, надбавок, премій та інших стимулюючих виплат;
- розрахунок середньої заробітної плати відповідно до чинного законодавства;
- визначення показників продуктивності праці та аналіз її динаміки;
- розрахунок рівня зайнятості та безробіття населення;
- визначення коефіцієнтів плинності кадрів та стабільності персоналу;
- розрахунок соціальних виплат, допомог і компенсацій у межах системи соціального забезпечення;
- аналіз співвідношення темпів зростання заробітної плати та продуктивності праці;
- розрахунок економічної ефективності використання трудових ресурсів.

Виконання зазначених розрахункових задач сприяє формуванню в студентів умінь працювати з економічними показниками, статистичними даними та документацією, робити обґрунтовані висновки й застосовувати отримані знання у практичній діяльності фахівця з соціального забезпечення.

2.3 ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1

Визначення чисельності підрозділу механізаторів для обслуговування певної посівної площі сільськогосподарських культур.

Мета завдання

Освоєння методики формування постійних виробничих підрозділів механізаторів для обслуговування галузі рослинництва.

Вихідні дані

1. Запланований перелік сільськогосподарських культур і їх посівні площі по варіантах представлені в додатку 1.1 (колонки 1 і 3).

2. Нормативи затрат праці на механізовані польові роботи при вирощуванні сільськогосподарських культур представлені в додатку 1.1 (колонка 2).

3. Тривалість сезону виконання польових робіт в наших умовах з квітня місяця по жовтень включно.

4. Тривалість робочого дня і їх кількість в період сезону польових робіт помісячно становить: квітень – 9 годин, 24 дні; травень і червень – по 8 годин і 23 дні; липень – 10 годин, 25 днів; серпень – 10 годин, 24 дні; вересень і жовтень – по 9 годин і 24 дні.

5. Коефіцієнт самостійності (К) при виконанні механізованих польових робіт становить 0,8.

Методика виконання завдання

1. Перелік всіх сільськогосподарських культур і їх посівні площі, відповідно варіанту, з додатку 1.1 заносяться у відповідну графу робочої таблиці 1.1.

2. Визначаються планові затрати праці механізаторів на вирощуванні закріплених за трудовим колективом сільськогосподарських культур (Т), перемноживши площу сільськогосподарських культур на погектарні нормативи затрат праці. Розрахунки наводяться в таблиці 1.1.

3. Розраховується сезонна норма явочного часу одного механізатора з квітня місяця по жовтень включно. Вона визначається через множення тривалості робочого дня на кількість робочих днів помісячно. Сума помісячних норм явочного часу становитиме сезонну норму явочного часу механізатора (Ф).

4. Розраховується чисельний склад трудового колективу, необхідний для вирощування заданої (по варіанту) площі сільськогосподарських культур, за формулою:

$$N = \frac{T}{\Phi} \times K, \text{ де}$$

N – число механізаторів, необхідних згідно нормативу для вирощування заданої (по варіанту) площі сільськогосподарських культур;

T – планові затрати праці механізаторів на весь об'єм робіт, люд.-год.;

Ф – сезонна норма явочного часу одного механізатора, люд.-год.;

K – коефіцієнт самостійності трудового колективу на механізованих польових роботах.

Таблиця 1.1

**Розрахунок планових затрат праці на механізованих польових роботах
при вирощуванні закріплених за трудовим колективом с.г. культур**

№	Сільськогосподарські культури	Посівна площа		Планові затрати праці, люд.-год.	
		га	Питома вага, %	на 1 га	Всього, люд.-год.
1	Озима пшениця			13,8	
2	Озиме жито			12,6	
3	Озимий ячмінь			12,2	
4	Ячмінь ярий			11,5	
5	Овес			12,0	
6	Просо			10,7	
7	Гречка			16,4	
8	Горох			13,5	
9	Вика яра			11,9	
10	Соя			18,4	
11	Цукрові буряки			94,5	
12	Соняшник			14,9	
13	Кукурудза на зерно			19,8	
14	Багаторічні трави			14,5	
	ВСЬОГО		100	-	

Додаток 1.1

**Сільськогосподарські культури, нормативні затрати праці на їх вирощування, посівна площа
(відповідно плану по варіантах)**

№ п/п	Культури	Нормативні затрати праці на 1 га, люд.-год.	Посівна площа по варіантах, га									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Озима пшениця	13,8	100	120	140	150	160	180	200	220	240	90
2	Озиме жито	12,6	40	30	50	20	20	30	40	50	20	40
3	Озимий ячмінь	12,2	60	50	30	30	20	10	20	10	-	30
4	Ячмінь ярий	11,5	140	130	120	160	130	120	130	160	120	100
5	Овес	12,0	20	30	-	-	-	-	-	40	30	40
6	Просо	10,7	50	20	10	10	20	30	40	30	20	50
7	Гречка	16,4	30	30	40	50	60	20	20	30	40	10
8	Горох	13,5	60	70	80	60	70	90	110	90	120	50
9	Вика яра	11,9	10	20	30	10	20	30	-	10	-	20
10	Соя	18,4	30	40	20	30	10	20	20	20	-	10
11	Цукрові буряки	94,5	100	120	140	150	140	160	180	180	190	100
12	Соняшник	14,9	60	70	60	50	60	40	40	50	40	30
13	Кукурудза на зерно	19,8	50	60	70	60	50	70	50	40	50	60
14	Багаторічні трави	14,5	70	60	50	90	80	60	70	90	60	50
	Всього	-	820									

Умова друга. Для вирощування польових культур в господарстві сформувався колектив механізаторів певної чисельності. Виходячи з відомої структури посівних площ необхідно визначити їх розміри по кожній культурі і загальну площу земельного наділу колективу.

Вихідні дані:

1. Чисельність трудового колективу (з попереднього завдання).
2. Структура посівних площ польових культур, вирощуванням яких буде займатися трудовий колектив (додаток 1.1).
3. Нормативи затрат праці механізаторів на вирощуванні польових культур, норма явочного часу одного механізатора і коефіцієнт самостійності трудового колективу беруться з попередньої частини завдання.

Методика виконання завдання:

1. Визначається середня трудомісткість вирощування польових культур на 1 га земельного наділу механізаторського колективу ($T_{сер.}$). Для цього використовується формула:

$$T_{сер.} = \frac{T_1 \times C_1 + T_2 \times C_2 \dots T_n \times C_n}{100}, \text{ де}$$

$T_1, T_2 \dots T_n$ – нормативна трудомісткість вирощування польових культур на 1 га посіву, люд.-год.;

$C_1, C_2 \dots C_n$ – питома вага відповідних культур у загальній площі земельного наділу колективу, %.

2. Розраховується середнє навантаження посівних площ на одного механізатора (S_o) при даній структурі посівних площ. Розрахунок ведеться за формулою:

$$S_o = \frac{\Phi}{T_{сер.}}, \text{ де (з попереднього завдання)}$$

Φ – сезонна норма явочного часу на 1 механізатора, люд. - год.

$T_{сер.}$ – середня трудомісткість вирощування польових культур на 1 га земельного наділу колективу, люд. – год.

3. Визначається загальний розмір земельного наділу механізаторського колективу (S):

$$S = \frac{S_o \times N}{K}, \text{ де}$$

S_o – площа земельного наділу, яка припадає на 1 механізатора, га;

N – число членів механізаторського колективу, осіб;

K – коефіцієнт самостійності колективу. (з попереднього завдання)

4. Розраховується площа посіву кожної польової культури. Для цього загальний розмір земельного наділу механізаторського колективу потрібно помножити на питому вагу відповідної культури в структурі посівних площ (в %) і поділити на 100.

За результатами розрахунків необхідно зробити висновки і дати пояснення стану напруженості затрат праці в окремі періоди польових робіт. Описати і обґрунтувати необхідність встановлення нормативів тривалості робочого часу, згідно з Кодексом законів про працю України, для різних вікових категорій працівників, жінок тощо.

Завдання 2

Скласти баланс трудових ресурсів, розрахувати їх чисельність і провести розподіл за видами зайнятості по регіону.

Мета завдання

Навчити студентів практичному досвіду складання балансів трудових ресурсів для оцінки їх рівня і достатності та соціально-демографічної характеристики.

Вихідні дані

Можна використати статистичні дані по регіонах з довідників чи звітності. В даному випадку ми використаємо вихідні дані з додатку 2.1 по варіантах для самостійної роботи.

Методика виконання

Завдання виконується в робочій таблиці 2.1 по варіантах на основі даних, приведених в додатку 2.1. Обґрунтування чисельності населення в працездатному віці (Тр) здійснюється з метою складання балансу трудових ресурсів (тис. люд.-год.) за формулою:

$$\text{Тр} = \text{Нпр} - (\text{Ин.} + \text{Ппільг.}) + \text{Ппр.} + \text{ПДпр.}$$

де **Нпр** – чисельність населення в працездатному віці, тис. чол.;

Ин. – чисельність непрацюючих інвалідів I та II груп у працездатному віці, тис. чол.;

Ппільг. – чисельність осіб у працездатному віці, що отримують пенсію по старості на пільгових умовах, тис. чол.;

Ппр. – працюючі особи пенсійного віку, тис. чол.;

ПДпр. – працюючі підлітки, тис. чол.

Складання балансу трудових ресурсів здійснюється в таблиці 2.1.

Виконати також розподіл визначених трудових ресурсів за видами зайнятості відповідно вказаного співвідношення по варіантах.

Таблиця 2.1

Баланс трудових ресурсів регіону

Показники	Варіанти, тис. чол.											
	1	2	3	4	5	6						
І. Трудові ресурси – усього (Тр)												
а) населення в працездатному віці (Нпр)	1200	980	940	860	920	880						
б) чисельність непрацюючих інвалідів І та ІІ груп у працездатному віці (Ін)	78	56	47	44	36	54						
в) чисельність осіб у працездатному віці, що одержують пенсію по старості на пільгових умовах (Ппільг)	46	30	24	32	44	48						
г) працюючі особи пенсійного віку (Ппр)	94	86	62	48	42	40						
д) працюючі підлітки (ПДпр.)	22	34	24	16	12	14						
ІІ. Розподіл трудових ресурсів за видами зайнятості (Тр) – 100%												
	%	Тис. чол.	%	Тис. чол.	%	Тис. чол.	%	Тис. чол.	%	Тис. чол.	%	Тис. чол.
а) у суспільному господарстві на державних та інших підприємствах і організаціях	64		65		60		70		68		62	
б) у сільгосппідприємствах	26		22		24		20		21		25	
в) у домашньому і підсобному господарстві	7		8		10		6		7		8	
г) учні з відривом від виробництва	2		3		4		2		2		2	
д) інше працездатне населення	1		2		2		2		2		3	

Чисельність зайнятих у виробництві визначається на основі звітних (планових) даних про обсяг робіт, їх трудомісткість і фонд часу. Після одержання результатів розподілу трудових ресурсів за видами зайнятості, дати пояснення у висновках про напрями спеціалізації виробничої діяльності регіону, його потенційні можливості і недоліки в соціально-економічному розвитку.

Завдання 3

Оцінка умов праці і розробка заходів по їх покращенню на тваринницьких фермах

Одним із найважливіших завдань виробничого процесу є створення оптимальних умов праці, щоб забезпечити її високу продуктивність, збереження здоров'я працівників і їх працездатність, а також належну привабливість праці.

Під умовами праці розуміють сукупність факторів виробничого середовища, які впливають на працездатність і здоров'я людини в процесі праці.

По дії на організм працюючих умови праці поділяються на психофізіологічні, санітарно-гігієнічні і естетичні.

Робота по покращенню умов праці на робочих місцях складається із таких ланок:

- визначення фактичних значень показників по всіх факторах умов праці;
- оцінка існуючих умов праці шляхом порівняння фактичних значень їх показників з нормативними;
- розробка заходів по покращенню умов праці;
- впровадження запрограмованих заходів.

Мета завдання

Навчити студентів оцінювати умови праці доярок на молочній фермі і розробляти заходи по їх поліпшенню.

Вихідні дані по варіантах

Оцінка умов праці і розробка заходів по їх покращенню проводиться на прикладі робочих місць доярок молочних ферм в колективних і фермерських господарствах.

Корівники з прив'язним утриманням на 400 голів, навантаження на одну доярку 25 корів.

Фактичні величини показників по варіантах, які характеризують психофізіологічні і санітарно-гігієнічні умови праці доярок на молочній фермі, наведені в таблицях 3.2, 3.3. Тут же приведені і нормативи з інтервалом показників, які характеризують оптимальні і допустимі умови праці.

Методика виконання завдання

Для оцінки умов праці потрібно порівнювати фактичні значення їх показників з нормативними. При цьому фактичні значення показників ділять на нормативні і результати записують в четвертій колонці таблиць 3.2 і 3.3. Відношення фактичних параметрів до нормативних приймають за 100%, якщо фактичні параметри знаходяться в межах допустимих значень. Це характеризує нормальні і допустимі умови праці. При значеннях, менших або більших 100%, психофізіологічні умови праці оцінюються відповідно як легкі або несприятливі. Оцінка умов праці по кожному фактору записується в колонці 5 таблиць 3.2, 3.3.

Якісна оцінка естетичних умов праці здійснюється описовою характеристикою окремих елементів: стан виробничого інтер'єру, забарвлення, озеленення, чистоти і порядку, упорядкованість території та ін. В завданні можна використати такі дані: в корівнику є молочна, мийна, приміщення для холодильних агрегатів і вакуумних насосів, молочна лабораторія, кімната запліднення корів, котельня, привідна станція транспортерів для видалення гною, побутове приміщення з душовою і санітарним вузлом. В корівнику освітлення недостатнє (відсутні частина електроламп), але просторо. Опалення працює справно, однак в приміщенні прохолодно через втрати тепла. Поли застелені залізобетонними

плитами, в стійлах на них покладені щити з дощок.

Монтаж обладнання в корівнику виконано на середньому технічному рівні – наявні вм'ятини в повітроводах, недосконала конструкція автопоїлок. Фарбування будівельних конструкцій, стін проведено переважно в білі і сірі відтінки, кольорова різноманітність відсутня. Стіни і стеля мають брудно-сірі плями. Металічні конструкції покриті іржею. Озеленення приміщення і навколишньої території не проведено. В приміщенні чисто, в стійлах наявна чиста підстилка, гній прибирається своєчасно. При роздачі грубих і соковитих кормів є випадки розкидання сіна і силосу, які підбираються.

Проходи і проїзди не загорожені. Інвентар знаходиться в спеціально відведених місцях.

Один раз на тиждень проводяться санітарні дні. За межами корівника територія захаращена, поверхня погано вирівняна, наявні купи землі, будівельного сміття, залишки кормів, гною та ін. Корівник повністю не огорожений. Роздягальня і кімнати відпочинку незатишні – недостатньо чисті, кольорове оформлення бідне, озеленення відсутнє. Санітарні вузли теплі. Душова не працює. Корівник не радіофікований. Спецодяг видається регулярно, але його естетичний вигляд незадовільний.

Кількісну оцінку естетичних умов праці потрібно провести наглядно (візуально) по п'ятибальній системі. При цьому стан того чи іншого фактору естетичних умов праці найвищого (відмінного) рівня оцінюється в 5 балів, доброго – 4, задовільного – 3, незадовільного – 2 бали.

За результатами кількісної оцінки естетичних умов праці проводяться необхідні записи в таблиці 3.2.

Після вивчення і оцінки умов праці доярок на фермі потрібно розробити заходи по їх покращенню. Для цього, керуючись результатами оцінки умов праці (таблиці 3.2, 3.3, 3.4), студенту потрібно вибрати відповідні заходи із переліку, наведеному в таблиці 3.5, і записати їх в робочу таблицю 3.6 „План заходів по покращенню умов праці доярок в корівнику молочної ферми”.

Закінчити завдання потрібно вказівкою відповідальних виконавців, визначенням терміну виконання і матеріально-грошових витрат на здійснення намічених заходів. Все це занести в таблицю 3.6.

Таблиця 3.2

Психофізіологічні умови праці доярок молочної ферми

Фактори умов праці	Величина фактора											фактична до нормативної, %	Оцінка фактора
	фактична по варіантах										Нормативна		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
1	2										3	4	5
I. Фізичне навантаження за зміну:													
а) динамічна робота, кгм	6000	6500	6750	7000	7250	7500	8000	8500	8750	9000	8407-14000		
б) разова максимальна маса вантажу, що підіймають, кг	6	5	8	8	9	7	8	10	12	19	6-15		
в) енерговитрати, ккал	1153	1249	1297	1345	1393	1441	1537	1634	1682	1730	1507-1750		
II. Нервово-психічне навантаження:													
1) напруження уваги:													
- кількість об'єктів спостереження	5	6	6	5	4	6	7	8	9	10	6-10		
- протяжність зосередження спостереження від часу зміни, %	10	8	9	11	12	14	15	17	20	22	26-50		
- темп роботи, кількість рухів в 1 год.	400	936	852	470	886	903	536	570	586	303	361-720		
2) напруженість органів почуття:													
- зір: категорія вірності роботи	м а л о в і р н а										маловірна		
- слух: наявність шумів	перешкод немає										малі перешкоди		
3) емоційне напруження	робота по заданій простій програмі										робота з коректуванням її виконання		
III. Робоча поза від часу, %:													
- стоячи	27										стоячи-сидячи		
- нахиленим	48										стоячи-сидячи		
- навпочіпки	25										стоячи-сидячи		
IV. Монотонність праці, монотонна праця, % від часу зміни	23	25	27	32	33	34	36	39	40	41	50-75		

Таблиця 3.3

Санітарно-гігієнічні умови праці доярок молочної ферми

Фактори умов праці	Величина фактора												Оцінка фактора		
	фактична по варіантах													нормативна	фактична в % до норми
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12			
1	2												3	4	5
1) Мікроклімат:															
- температура, °С	10	6	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	16-23		
- відносна вологість, %	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	40-60		
- швидкість повітря, м/сек	0,0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6	0,5	0,2-0,5		
2) Освітленість:															
- природна, КПО	0,25	0,3	0,35	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0	1,0	0,5-1,0		
- штучна, ЛК	40	50	60	70	80	90	100	110	120	130	140	75	50-100		
3) Запиленість повітря, мг в 1 м³	0,3	0,5	1,0	1,5	2,0	2,5	3,0	3,5	4,0	4,5	5,0	3,0	0-4		
4) Кількість мікробів в повітрі, тис. одиниць в 1 м³	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5	1,4	0-1,5		
5) Загазованість, в 1 м³:															
- аміак	0,5	0,1	0,5	0,8	0,1	0,5	0,8	0,2	0,2	0,5	0,1	0,2	0-0,1		
- окис вуглецю	15	10	5	8	10	15	18	15	14	12	10	8	0-20		
- сірководень	0	5	10	10	15	8	6	10	15	16	18	10	0-20		
6) Інтенсивність шуму, дБ	50	10	10	15	20	30	40	50	60	70	80	90	0-85		
7) Вібрація загальна:															
- частота, Гц	5	10	15	20	15	10	20	25	30	35	40	45	0-63		
- амплітуда, мм	1,0	2,0	2,0	1,0	1,0	1,5	2,0	1,5	1,2	1,2	1,0	1,5	0-3,1		
- інтенсивність, дБ	10	15	16	20	25	30	35	40	45	50	55	60	0-107		
8) Теплове випромінювання, кал на 1 см² за 1 хв.	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4	0,6	0,5	0,1	0,3	0,2	0,3	0-0,6		

Таблиця 3.4

Оцінка естетичних умов праці доярок молочної ферми

Фактори умов праці	Величина фактора, бали	Оцінка
1) Архітектурно-художні якості корівника		
2) Художньо-конструктивні якості:		
- обладнання та інвентарю		
- спецодягу та взуття		
3) Кольорове оформлення інтер'єру		
Озеленення інтер'єру:		
- в приміщенні		
- на території		
4) Чистота і порядок:		
- в приміщенні		
- на території		
5) Загромадженість проходів і проїздів		
6) Застосування функціональної музики		
7) Естетичний вигляд побутових приміщень:		
- кімнати відпочинку		
- роздягальні		
- душової		
- санітарних вузлів		

Таблиця 3.5

Перелік можливих заходів з метою покращення умов праці доярок на молочної фермі

Заходи	Відповідальний виконавець	Термін виконання, квартал	Затрати матеріально-грошових засобів, тис. грн.
1	2	3	4
Психофізіологічні умови праці			
1. Закупити спеціальні полегшені табурети для доярок, підібрані по їх зросту і формі тіла	завгосп	II-III	100
2. Переобладнати вакуум-трубопроводи для розміщення їх на оптимальній висоті	Інженер по трудомістких процесах	II-III	200
3. Закупити спеціальний інвентар для чистки тварин	Завгосп	II	50
Санітарно-гігієнічні умови			
1. Усунути джерела теплових втрат (відремонтувати двері, вікна, відрегулювати вентиляцію)	Виконроб, інженер по трудомістких процесах	II	250
2. Відремонтувати душову	Виконроб	I	50
Естетичні умови праці			
1. Благоустроїти територію (огородити, вирівняти поверхню, видалити сміття, заасфальтувати пішохідні доріжки)	Виконроб	II-III	4500
2. Озеленити територію і внутрішні приміщення	Агроном, зав. фермою	II	1500

1	2	3	4
3. Провести кольорове переоформлення приміщень	Виконроб	II-III	2000
4. Радіофікувати приміщення, організувати трансляцію функціональної музики	Радист		1500
5. Забезпечити кімнати відпочинку м'якими меблями, обладнати інформаційний куток	Завгосп	II-III	2000
6. Організувати централізоване регулярне прання спецодягу. Проводити бесіди з доярками по питаннях виробничої естетики	Завгосп, ветлікар, зоотехнік	II	50
7. Визначити нормативи і організувати безплатну видачу дояркам одеколону і туалетного мила	Гол. економіст, зав. фермою	II	50
В с ь о г о:			

Таблица 3.6

План заходів по покращенню умов праці доярок в корівнику молочної ферми

[illegible]

3. ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ ПРОХОДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Методи навчання

Під час проходження практики використовуються наступні методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: словесні – розповідь-пояснення; наочні – ілюстрація, демонстрація; індуктивні – узагальнення матеріалу від часткового до загального; дедуктивні – деталізація матеріалу від загального до конкретного; творчі, проблемно-пошукові – виконання самостійної роботи та самонавчання на основі конспектів лекцій, навчальних підручників і посібників, наукової й іншої рекомендованої літератури; навчальна робота під та поза керівництвом викладача – виконання самостійної роботи, індивідуальне вирішення ситуаційних профільних завдань;

У рамках навчальної практики застосовуються наступні форми навчання:

- самостійна робота: під час самостійного опрацювання теоретичних питань студенти розвивають мислення, формувати погляди і переконання, виробляють вміння формулювати думки, навчаються оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів;
- заняття-екскурсії – специфічне навчально-виховне заняття, перенесене відповідно до певної освітньої або виховної мети в музей, бібліотеку, на підприємство, організацію тощо.

Однією з форм сучасного навчального процесу є дистанційне навчання на платформі інформаційного освітнього середовища Moodle. Проведення даного виду навчання здійснюється в межах норм положення «Про організацію поточного, семестрового контролю та проведення атестації здобувачів освіти із застосуванням дистанційних технологій в Уманському національному університеті садівництва».

У разі запровадження дистанційної форми навчання проводяться відеоконференції у форматі лекцій або семінарів. Зв'язок студентів з викладачем забезпечуються за допомогою платформ Zoom, Google Meet, Moodle.

Методи контролю

В основу рейтингового оцінювання знань здобувача закладена 100-бальна шкала (максимально можлива сума балів, яку може набрати здобувач за всіма видами контролю знань з урахуванням поточної успішності, самостійної роботи, науково-дослідної роботи тощо).

Під час проходження навчальної практики зі вступу до фаху для оцінки знань і навичок студентів застосовуються такі види контролю: тематичний і поточний. Тематичний контроль полягає у перевірці засвоєння студентами кожної теми методом письмового (виконання самостійних завдань) та тестового контролю. Оцінюванню в балах підлягають: рівень знань, необхідний для виконання завдань, що передбачені програмою навчальної практики; повнота, якість і вчасність їх виконання; рівень знань, продемонстрований у тестових й письмових відповідях тощо. Максимальна оцінка за кожен тематичний контроль – 7 балів. У разі невиконання певних завдань тематичного контролю з об'єктивних причин, студенти мають право, з дозволу викладача, скласти їх до завершення графіку

навчальної практики.

Поточний контроль проводиться після вивчення тем за модулем у формі презентації дослідницького проєкту. Об'єктами поточного контролю знань студентів є: оволодіння методами отримання нової інформації, набуття навичок самостійного аналізу явищ і процесів з використанням наукових методик, пошук шляхів нестандартного, творчого вирішення поставлених завдань. Час і порядок складання визначає викладач. У разі, коли студент не з'явився на проведення поточного контролю без поважних причин, він отримує нуль балів. Перездача допускається у строки, які встановлюються викладачем. Максимальна оцінка за виконання дослідницького проєкту – 30 балів.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Свідченням виконання навчального плану з навчальної практики зі вступу до фаху є залік, оцінювання здійснюється за результатами поточного контролю. Максимальна сума балів поточного контролю – 100.

Розподіл балів, які отримують студенти з навчальної практики (денна та заочна форма навчання)

Кількість балів за змістовий модуль	Поточний (модульний) контроль										ІНДЗ	Сума
	Змістовий модуль 1 (35 балів)					Змістовий модуль 2 (35 балів)						
Теми	Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Розрахункове завдання	100
СРС	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	30	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Рейтинговий показник	Оцінка у національній шкалі	Оцінка ECTS
90-100	Зараховано	A (відмінно)
82-89		B (добре)
75-81		C (добре)
67-74		D (задовільно)
60-66		E (задовільно)
35-59	Незараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням

Оцінка «відмінно» (90 – 100 балів). Здобувач має систематичні та глибокі знання навчального матеріалу, вміє без помилок виконувати практичні завдання,

які передбачені програмою курсу, засвоїв основну й ознайомився з додатковою літературою, викладає матеріал у логічній послідовності, робить узагальнення й висновки, наводить практичні приклади у контексті тематичного теоретичного матеріалу.

Оцінка «добре» (74 – 89 балів). Здобувач повністю засвоїв навчальний матеріал, знає основну літературу, вміє виконувати практичні завдання, викладає матеріал у логічній послідовності, робить певні узагальнення й висновки, але не наводить практичних прикладів у контексті тематичного теоретичного матеріалу або допускає незначні помилки у формулюванні термінів, категорій, невеликі помилки у розрахунках при вирішенні практичних завдань.

Оцінка «задовільно» (60 – 73 бали). Здобувач засвоїв матеріал не у повному обсязі, дає неповну відповідь на поставлені теоретичні питання, припускається грубих помилок при вирішенні практичного завдання.

Оцінка «незадовільно» (менше 60 балів). Здобувач не засвоїв навчальний матеріал, дає неправильні відповіді на поставлені теоретичні питання, не володіє основними методами наукових досліджень при виконанні практичних завдань. Здобувач не допускається до складання іспиту, якщо кількість балів одержаних за результати успішності під час поточного та модульного контролю (відповідно змістовому модулю) впродовж семестру в сумі не досягла 35 балів

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Бондар М. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/976/934>
2. Бондар М., Чемодурова Є. Соціальне забезпечення в територіальних громадах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/916/878>
3. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf
4. Бражко О. В. Особливості формування державних підходів до розвитку системи соціального захисту населення в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. № 27. С. 35–39. URL: <http://www.pagjournal.iei.od.ua/archives/2022/27-2022/6.pdf>.
5. Бурлака О. Сучасний стан правового регулювання соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 128–133.
6. Василенко О. Державна соціальна допомога особам з інвалідністю в системі соціального забезпечення у контексті законодавчих змін у 2022- 2024 рр. Україна: аспекти праці. 2021. № 4. С. 34–43.
7. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: міжнародно-правовий і вітчизняний контекст. Харків: Юрайт, 2019. 176 с.
8. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.

Допоміжна

1. Закон України Про оплату праці № 341-IX від 05.12.2019, ВВР, 2020, № 13, ст.68; № 440-IX від 14.01.2020, ВВР, 2020, № 28, ст.188 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text>
2. Агавердієва Х.Ф., Іванісов О.В., Лебединська О.С. Соціальний аудит у теоретичному полі соціальної відповідальності // *Бізнес-Інформ*. 2018. № 4. С. 272–278.
3. Економіка праці : навчальний посібник / за заг. ред. Г. В. Назарової. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 330 с.
4. Економіка праці : навчальний посібник [електронний ресурс] / за заг. ред. Г. В. Назарової. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 330 с.
5. Шкільов О. В., Балан О. Д., Ткачук В. А. та ін. Економіка праці і соціально-трудові відносини : підручник; за ред. д-ра екон. наук, проф. О. В. Шкільова. – Київ : Компрінт, 2015. – 749 с.

6. Скворцов І. Б., Войцеховська В. В., Загорецька О. Я. та ін. Економіка праці й соціально-трудові відносини : навч. посіб.; за ред. д-ра екон. наук, проф. І. Б. Скворцова. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2016. 265 с
7. Черчик Л. М., Коленда Н. В., Бортнік С. М. та ін. Економіка праці й соціально-трудові відносини: практичний курс : підручник; за заг. ред. Л. М. Черчик. – Луцьк : РВВ Луц. НТУ, 2015. 331 с. 22.
8. Єсінова Н. І. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч.-метод. посіб.. Харків : ХДУХТ, 2017. 189 с.
9. Захарчин Г.М., Винничук Р.О. Управління конфліктами : навч. посіб. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. 160 с
10. Качан Є.П. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч.-метод. Посібник. Тернопіль: ТДЕУ, 2018. 373 с.
11. Ковальов В.М., Рижигов В.С., Єськов О.Л. та ін. Економіка праці і соціально-трудові відносини. К.: Центр навчальної літератури, 2016. 255 с.
12. Колот А.М. Грішнова О.А., Герасименко О.О. та ін. Економіка праці і соціально-трудові відносини: Підручник. К : КНЕУ, 2019. 711 с.
13. Комарницький І. М., Комарницька Г. О. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник– Хмельницький : ФОП Цюпак А. А., 2016. – 424 с.
14. Романова Н. Ф., Мельник І. П. Соціальне партнерство: навчально-метод. посіб. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. – 238 с.